

4.4 Zouweboezem

De Zouweboezem werd geselecteerd als een case study, want het is een door de mens gemaakt gebied met natuurwaarden te midden van landbouwgrond en dorpen. Verwacht werd dat de landbouwpraktijken (voornamelijk resulterend in stikstofdepositie) een belangrijke invloed op het gebied zouden hebben, en dat de beheerpraktijken (vooral peilbeheer) conflicten met de lokale belanghebbenden zouden kunnen veroorzaken.

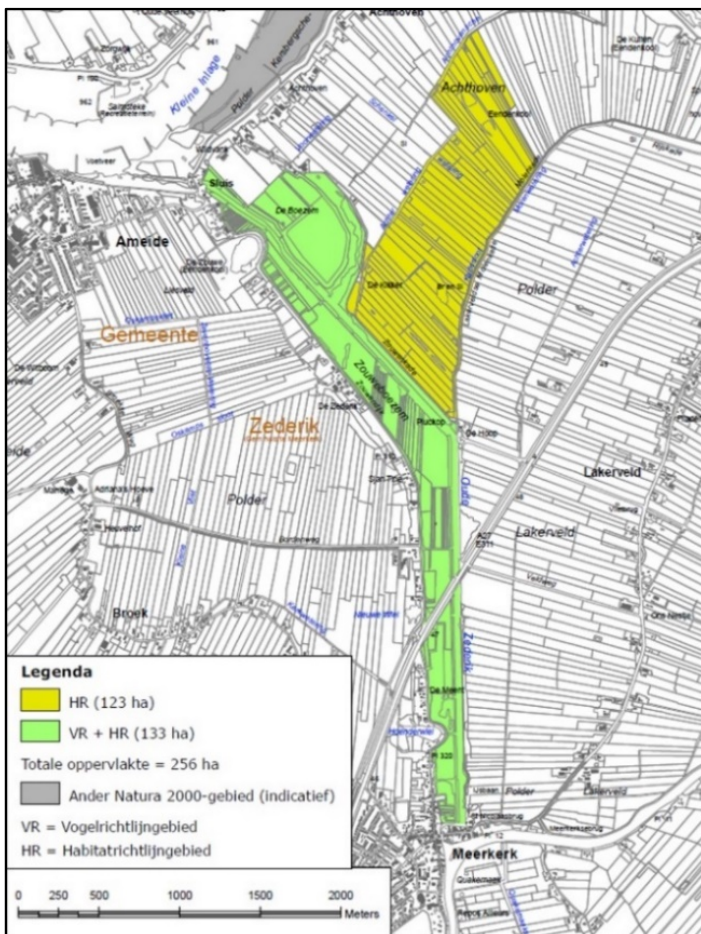
4.4.1 Beschrijving van het gebied

De Zouweboezem is het kleinste beschermde vogelgebied in Nederland. Het is ontstaan in de 14e eeuw, toen een drainage kanaal (in het Nederlands: boezem) werd gegraven om overtollig water op te vangen uit de omliggende polders. Tegenwoordig wateren alleen de polders in het beschermde gebied af op de Zouweboezem, de andere omliggende polders wateren af via een groter kanaal, gegraven in de 19e eeuw. Het gebied is gelegen in Zederik, een gemeente in de provincie Zuid-Holland in de buurt van de grens met de provincies Utrecht en Gelderland. Het gebied is klein, slechts 258 ha groot (Ministerie van Economische Zaken, 2013). Het werd beschermd in 1992 op grond van de Vogelrichtlijn en

met de benoeming als een Natura 2000-gebied in 2013, ook onder de Habitatrichtlijn (Ministerie van Economische Zaken, 2013).

Het natuurbescherming beheersplan voor het gebied is nog steeds een ontwerp, maar zal naar verwachting in werking treden later dit jaar, rond september 2017 (interview met de vertegenwoordiger van de provincie). De Zouweboezem is opgenomen in de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) als een stikstof-gevoelig gebied (provincie Zuid-Holland, 2015).

Figuur 4 toont een kaart van het gebied. Het gele gebied is in het kader van de Habitatrichtlijn beschermd, het groene gebied is beschermd op grond van zowel de Habitat- als de Vogelrichtlijn.

Figuur 4: Kaart van het Natura 2000-gebied Zouweboezem (provincie Zuid-Holland: 2016)

4.4.2 Beschermingsdoelen en de belangrijkste problemen

Het natuurgebied beschermt drie habitattypes, vijf habitatsoorten en vier vogelsoorten. De Blauwgraslanden zijn van nationaal belang. Het gebied bevat de grootste broedplaats voor purperreigers (*Ardea purpurea*) in Nederland en zou een belangrijk leefgebied voor de gevlekte waterhoen (*Porzana porzana*) kunnen zijn. Op dit moment is slechts één broedpaar van de gevlekte waterhoen aanwezig in het gebied, maar het doel is dat aantal te verhogen tot vijf broedparen (Provincie Zuid-Holland, 2016). Volgens het concept beheerplan, vraagt dit om een meer natuurlijk peilbeheer met hoge waterstanden in de winter en lage niveaus in de zomer (Provincie Zuid-Holland, 2016). Het is moeilijk om een hoge waterstand in de Zouweboezem te realiseren zonder wateroverlast (overstroming van tuinen en kelders) voor de lokale bewoners (interviews).

Drie van de vijf beschermde habitat types, waaronder de Blauwgraslanden, zijn gevoelig voor stikstofdepositie. Van de beschermde soorten zijn, de bittervoorn (*Rhodeus amarus*), de kamsalamander (*Triturus cristatus*) en de mindere posthoornslak (*Anisus vorticulus*) gevoelig voor stikstofdepositie (Ministerie van Economische Zaken, 2013; Provincie Zuid-Holland, 2015, 2016). De benoeming als stikstof kwetsbaar gebied (PAS) beperken de mogelijkheden van de boeren voor ontwikkeling. Door hen werd elke nieuwe soort gezien als een bedreiging vanwege alle extra maatregelen en de mogelijke gevolgen (interview).

4.4.3 Belangrijkste belanghebbenden

Aan de beheerkant van het gebied zijn de belangrijkste belanghebbenden de provincie Zuid-Holland, die verantwoordelijk is voor de instandhouding beheersplan, Stichting Zuid-Hollands Landschap (Stichting Landschap van Zuid-Holland), die de eigenaar en beheerder van het gebied is en Waterschap Rivierenland, het waterschap dat verantwoordelijk is voor de waterkwaliteit en waterkwantiteit.

De andere belangrijke belanghebbenden in het gebied zijn boeren en bewoners. Ze bevinden zich buiten het Zouweboezem gebied. Aan het begin van het opstellen van het beheerplan, werd een adviesgroep opgericht, waaronder vertegenwoordigers van de gemeente Zederik, een hengelaars Vereniging (Hengelsportvereniging De Karper), de Federatie van Land- en Tuinbouworganisaties (LTO), het ministerie van Openbare Werken (Rijkswaterstaat), een stichting voor de bescherming van de landbouwbedrijven (stichting Boerderij en Erf), een stichting voor de bescherming van historische molens (stichting tot Instandhouding van molens in de Alblasserwaard en Vijfherenlanden), een organisatie van de natuur en vogelhouders (Natuur- en Vogelwacht Alblasserwaard), en natuurlijk de provincie, de eigenaar en het waterschap. De buurtvereniging van de bewoners (Buurtvereniging Zouweboezem) werd pas twee jaar geleden lid van de adviesgroep.

4.4.4 Interview resultaten

Vijf personen werden geïnterviewd: de projectmanager van de Provincie Zuid-Holland, de waterbeheerder van Waterschap Rivierenland, de gebiedsmanager van het Zuid-Hollands Landschap (alle geclassificeerd als managers/planners), een melkveehouder en een lokale inwoner (beide geclassificeerd als belanghebbenden). De boer was ook de LTO (Nederlands Federatie van de Land- en Tuinbouworganisaties) vertegenwoordiger in de adviesgroep en een ingezetene bij het bestuur van het Waterschap, waardoor hij zeer goed op de hoogte, maar misschien minder representatief was, voor alle boeren in het gebied. De buurtbewoner is ook lid van het bestuur van de buurtvereniging en onderhoudt een website met veel informatie over de Zouweboezem (<http://buurtvereniging-zouweboezem.nl/>). De interviews werden genomen, hetzij in persoon (boer en resident) of aan de telefoon (projectleider, boswachter en waterbeheerder). Alle geïnterviewden antwoorden op de vragen uit de vragenlijst en scoorde een aantal stellingen.

Economisch

Geen van de geïnterviewden denkt dat de Natura 2000-status veel verandert in het gebied. Zij zien geen effect op de winstgevendheid van de landbouw. De projectleider is de enige die een economische kans ziet: een aantrekkelijker gebied zal het aantal bezoekers, die meer inkomsten kunnen genereren, verhogen. Landbouwpraktijken worden niet echt beïnvloed. Het grootste probleem voor de landbouw is de vaste hoeveelheid uitstoot van stikstof, die is geregeld in de PAS. Het vormt een risico voor de boeren dat ze moeten inkrimpen of omvangrijke investeringen moeten doen om stikstof uitstoot te verminderen. Volgens de boer, hebben de boeren in het gebied het gevoel dat de natuurbescherming doelen worden misbruikt om hen de mogelijkheid voor verdere ontwikkeling te ontnemen. Geen van de geïnterviewden denkt dat er een financiële compensatie is voor de boeren. De gebiedsmanager voegde eraan toe dat Zuid-Hollands Landschap ook niet wordt gecompenseerd voor de schade als gevolg van landbouwpraktijken.

Ecologisch

Adviezen inzake de natuurbescherming doelen verschillen. De managers betreuren het dat Natura 2000 zich richt op soorten, in plaats van ecosystemen. Waterkwaliteit en waterkwantiteit worden over het algemeen gezien als de belangrijkste problemen voor de omgeving. Boer en bewoner hebben het gevoel dat het huidige natuurbeheer het gebied kapot maakt. Ze wantrouwen de vogel tellingen die door de gebiedsmanager en andere deskundigen gemaakt zijn en denken dat alleen regelmatig onderhoud de beste manier is om het gebied te beschermen. Aan de andere kant, zijn alle managers het eens over de noodzaak van maatregelen. Peilbeheer is cruciaal maar erg ingewikkeld, omdat in het gebied de aangrenzende gebouwen met een lager waterniveau moeten worden beschermen tegen overstromingen en het feit dat de Zouweboezem hoger ligt dan de omringende akkers, waardoor water uit de Zouweboezem wegstroomt en vreemd, vervuild water moet worden ingelaten om het gewenste waterpeil te handhaven.

Sociale / Participatieve benadering

Alle geïnterviewden zijn het erover eens dat het opstellen van het beheerplan veel te veel tijd kost. De projectleider van de provincie veranderd een aantal keren en alleen met de huidige projectleider verloopt het proces goed. Er zijn geen grote conflicten, maar eerder belangenconflicten. Dingen die beter kunnen in het proces zijn o.a. het verstrekken van informatie, technische kwaliteit van de besluitvorming, een meer persoonlijke aanpak, meer duidelijkheid in het begin van het proces, mensen betrekken vanaf het begin en een korter proces.

Alle geïnterviewden scoorde een aantal stellingen met betrekking tot het proces. De gemiddelde scores en bereiken worden genoemd in tabel 4 hieronder. Gemiddeld geven managers een hogere score dan de andere belanghebbenden.

Tabel 4. Verklaring Resultaten Scoren Zouweboezem

	Managers en planners (N = 3)		Belanghebbenden (N = 2)	
	Gemiddelde score	Reeks	Gemiddelde score	Reeks
Hoe goed was het proces op:				
Het vertegenwoordigen van de mensen die getroffen zijn	4.3	3-5	3.5	3-4
Het toestaan dat mensen een reële inbreng hebben	4	4	4	4
Waarbij de waarden van mensen betrokken worden	4	4	2.5	1-4
Het zo vroeg mogelijk betrekken van mensen	4	3-5	2.5	1-4
Het verhogen van het vertrouwen tussen alle betrokken	3.3	2-5	3	2-4
Het oplossen van bestaande conflicten	4	3-5	3.5	3-4
Onpartijdig en onafhankelijk zijn	4	3-5	3	2-4
Transparant en helder zijn	4	3-5	3	2-4
Het verbeteren van de technische kwaliteit van de beslissingen	4	4	2.3	2-3
Het verstrekken van informatie en het opleiden van mensen	3.7	3-5	2	2
Sturen op nieuwe organisaties of structuren opzetten om besluiten uit te voeren *	4.5	4-5	3	2-4
Wat leidt tot lange termijn voordelen van biodiversiteit	3.3	2-4	2	1-3

** Alle betrokkenen waren blij met de adviesgroep die werd opgericht voor het beheer planproces. De projectleider verklaarde dat "in plaats van nieuwe structuren, proberen we het proces in te bedden in de bestaande structuren."*

4.4.5 Analyse

De rol van de boeren in de planning en het beheer

De boeren waren vertegenwoordigd in de adviesgroep. Ze voelen dat ze een reële invloed op de planning hadden. Hun betrokkenheid bij het gebiedsbeheer is beperkt tot het pachten van graslanden om vee te laten grazen. Om de biodiversiteit doelen te bereiken, is het mogelijk dat boeren moeten inkrimpen om stikstof uitstoot te verlagen. Dit is geregeld

in de PAS, een nationaal programma. De boeren zijn niet direct betrokken bij het bereiken van het behoud van biodiversiteit doelstellingen van de Zouweboezem.

Vormen van participatie

De vorm van participeren in de Zouweboezem kan worden gekarakteriseerd als informeren en raadplegen. Boeren worden geïnformeerd in bijeenkomsten in het stadhuis en via hun vertegenwoordiging in de adviesgroep. Het participatieproces bij het opstellen van het beheerplan creëert draagvlak bij alle belanghebbenden. Alle geïnterviewden denken dat dit proces het mogelijk maakte dat mensen echt invloed hebben, maar het is niet duidelijk wat dit effect precies was.

Succes factoren

Volgens de boer en de bewoner, is de belangrijkste succes factor het onderhoud aan het gebied zoals het vroeger gebeurde. Goed onderhoud, maar geen drastische maatregelen. De gebiedsmanager ziet een goede kwaliteit van het water en de juiste waterpeil als basis, gecombineerd met goed onderhoud. De sleutel tot succes volgens de waterbeheerder is een hoger waterpeil, afgewogen tegen zo veel mogelijk beperken van de inlaat van vreemd water. Voor de projectmanager was de sleutel tot het succes het samenbrengen van mensen en rekening houden met de lokale belangen.

Is het gebied succesvol?

De vraag of het gebied een succes kan worden is moeilijk te beantwoorden. Het proces loopt veel te lang, waardoor de belanghebbenden zich ingraven in hun posities. De projectmanager was succesvol in het creëren van draagvlak voor het proces, om ervoor te zorgen dat alle belanghebbenden vonden ze dat ze werden gehoord. Alle belanghebbenden hebben vertrouwen in de projectmanager, maar het vertrouwen tussen de belanghebbenden is minder duidelijk. Boer en bewoner hebben geen vertrouwen in de vogel tellingen door de gebiedsmanager en vogels experts.

Wanneer we kijken naar de succesfactoren die we gedefinieerd hebben, werden de boeren betrokken bij de planning, maar hebben geen actieve rol in het natuurbeheer. Hun eigendomsrechten worden gerespecteerd; het gebied is eigendom van Zuid-Hollands Landschap en de boeren hebben geen eigendomsrechten in het beschermde natuurgebied. De boeren hebben een positieve houding ten opzichte van het gebied zoals het altijd is geweest, maar niet ten opzichte van het huidige natuurbeheer. Ze zijn goed op de hoogte door middel van bijeenkomsten, de adviesgroep en de website van de buurtvereniging.

Voor zover het ecologisch succes betreft, denken de managers dat de doelstellingen van het beheer plan kunnen worden bereikt, maar "veel hangt af van de ontwikkelingen in het watersysteem, dat niet volledig kan worden gecontroleerd. Het is een wankel evenwicht in een kwetsbaar systeem". Bewoner en boer zijn van mening dat de beheerpraktijken een negatieve impact op de biodiversiteit doelen in het beheerplan zullen hebben.

Het gebied lijkt geen effect te hebben op de winstgevendheid van het boerenbedrijf.